

DOC:GA19/EC18/REP/02

*KEİPA EKONOMİ, TİCARET, TEKNOLOJİ VE ÇEVRE İŞLERİ KOMİSYONU
ONDOKUZUNCU GENEL KURUL TOPLANTISI OTURUMU*

*“KEİ BÖLGESİNDE EKONOMİK ENTEGRASYON: MEVCUT DURUM VE GELECEK
İÇİN BEKLENTİLER”
HAKKINDA RAPOR*

RAPORTÖR: Sn. MARIANNA ASSENOVA (BULGARİSTAN)

I. GİRİŞ

1. 25 Haziran 1992'de, KEİ'nin onbir kurucu devleti, katılan devletlerin dünya ekonomisine daha yüksek bir derecede entegrasyonunu gerçekleştirmek hedefi ile birlikte Avrupa-çapında ekonomik bölge oluşturulmasına bir katkı olarak ekonomik işbirliği geliştirmekle ilgili niyetlerini ifade ettiler. KEİ ülkelerinin ekonomilerini açmaları ve birbirleriyle ve dünyanın geri kalanıyla entegrasyonlarını derinleştirmeleri, sürekli ekonomik büyüme ve politik istikrar için uzun-vadeli beklentileri güçlendirmek açısından çok önemlidir.

2. Kuruluşundan beri KEİ Parlamenterler Asamblesi, faaliyetlerini, bölgesel ekonomik işbirliğini geliştirme ve derinleştirme üzerine koordine etmiştir. Entegrasyon; ticaret ve yatırım göstergeleriyle, göç akımlarıyla, altyapıyla, sosyal güçlerle ve çevresel konularla tanımlanabilir. KEİPA, sürekli olarak bölgesel entegrasyonun bu konularını ele almış ve ilgili Tavsiyeleri¹ uyarlamıştır.

3. Bu Rapor, bölgede KEİ'nin kuruluşunu takip eden dönemde gerçekleştirilen ekonomik entegrasyonun düzeyini değerlendirmek çabasıyla, bölgesel ekonomik entegrasyonun temel tetikleyici gücü olarak ticaret ve yatırım akışları üzerinde odaklanmaktadır. Odaklanma üç düzeydedir: bölge-içi düzeyde, Avrupa ekonomileri ile, ve dünya ekonomisi ile.

4. Rapor çeşitli bilgi kaynaklarından oluşmaktadır. Birkaç KEİPA ulusal delegasyonları bilgi sağlamışlardır; Ermenistan, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Ukrayna. Raportör, uluslararası organizasyonlar, özellikle IMF, Dünya Bankası, OECD, AB ve UN/ECE tarafından yapılan değerlendirmeleri belirtmiştir.

II. EKONOMİK ENTEGRASYONUN MEVCUT DURUMU

5. KEİ durumunda, tıpkı geçiş ekonomileri içeren diğer bölgesel entegrasyon durumlarında olduğu gibi, bölgesel entegrasyonun temel amacı, bu ülkeler ve bölgesel bağlam içerisinde gelişen ticaret ve yatırım bağlantıları tarafından taahhüt edilen otonom ticaret liberalizasyon sürecini takviye etmek ve bunların dünya ekonomisine tedrici entegrasyonunu teşvik etmek olmuştur.

6. KEİ katılımcı ülkeleri “...karşılıklı mal ve hizmet ticaretlerinin geliştirilmesi ve bütün engelleri azaltmak ve giderek ortadan kaldırmak için olan çalışmalarına devam etmek suretiyle üçüncü taraflara karşı olan yükümlülüklerine aykırı olmayacak şekilde bu gelişmelere uygun koşulların sağlanması”na katkıda bulunarak işbirliğini geliştirmeyi kabul etmişlerdir. Böylece KEİ, tercihli ticaret anlaşmalarını temsil etmemekte olup açık ticaret rejimi tesis etmeyi hedeflemektedir.

7. KEİ içerisindeki bölgesel entegrasyonun hızı, üye devletlerin dahili politik ve ekonomik evriminin hızı ile yakından bağlantılıdır. Çok sayıda KEİ ülkesi, hem politik hem de ekonomik rejimlerinin liberalizasyonunu hedefleyen büyük politik ve ekonomik politika değişikliklerinin sürecindedir. Genelde, KEİ ülkeleri, üç düzeyde; bölge-içi düzeyde, Avrupa ekonomileri ile, ve dünya ekonomisi ile daha etkin bir entegrasyon için bir çok zorluklarla yüz yüzedir.

8. KEİ devletleri, komşularıyla ve dünyanın geri kalanıyla ekonomik bağlantılarını yoğunlaştırmışlardır. Bazı CIS ülkeleri FTA'ları ve Gümrük Birliği'ni imzalayarak aralarındaki ticaret ilişkilerini artırmışlardır. Bölge-içi düzeyde, ikili anlaşmalar hâlâ bu düzeyin hâkim unsurlarıdır. KEİ ülkeleri yatırımların geliştirilmesi (örn. Ermenistan; Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan ile, Moldova; Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan ile, Rusya ve Romanya ise hemen hemen bütün KEİ ülkeleri ile vs) hakkında, çifte vergilendirilmenin engellenmesi hakkında ve ticaretin geliştirilmesi hakkında ikili anlaşmalar imzalamışlardır. CIS ülkelerinin dışında, Serbest Ticaret Anlaşmaları, Romanya tarafından Moldavya, Türkiye ve Bulgaristan ile, Türkiye tarafından ise Romanya ve Bulgaristan ile imzalanmıştır.

¹ KEİPA, diğer şeylerin yanısıra, “KEİ üye devletleri arasında ticaret ve iş alanında gelişme ve işbirliği” (16/1996), “KEİ katılımcı devletlerin gümrük düzenlemelerinin iyileştirilmesi” (20/1997), “KEİ Serbest Ticaret Bölgesi: Yeni Avrupa Mimarisinin Parçası” (22/1997), ve “KEİ Serbest Ticaret Bölgesi'nin tesisi için Hareket Planı” (26/1997) “Kara Deniz bölgesinde ticaret gelişimi” (37/1999) ve “Kara Deniz bölgesindeki yatırımların gerçekleştirilmesi ve korunması” (38/1999) hakkındaki Tavsiyeleri uyarlamıştır

Ukrayna'nın, özellikle Rusya ve Moldova ile geniş bir ekonomik anlaşmalar ağı vardır. Sınır bölgeleri arasında, Ukrayna-Moldavya ve Romanya-Moldavya ile birlikte Bulgaristan-Yunanistan gibi sınır-ötesi işbirliği şeklindeki ikili anlaşmalar da genişlemektedir.

9. Avrupa yapıları içerisindeki entegrasyon, Avrupa ile uyum sürecini başlatmış olan üç KEİ üyesini (Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye) AB'nin kabulü beklentileriyle hızlandırmıştır. KEİ'nin kurucu üyelerinden birisinin, Yunanistan'ın, aynı zamanda AB üyesi olması, KEİ bölgesi içindeki ekonomik ilişkilerin liberalizasyonu açısından çok önemli sonuçlar doğurmaktadır. AB ve KEİ devletleri arasında başka ikili anlaşmalar da sağlanmıştır: Arnavutluk'un AB pazarlarına gümrüksüz erişimi vardır (2000); Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldavya, Rusya ve Ukrayna'nın Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları imzalamışlardır.

10. bölgedeki olumlu bir gelişme ise Arnavutluk'un (2000), Gürcistan'ın (2000) ve Moldavya'nın (2001) WTO'ya üyeliği olmuştur, böylece WTO'ya üye KEİ devletlerinin sayısı yediye çıkmıştır. Ancak önemli ekonomik ağırlığı olan dört ülke hâlâ gözlem durumundadır: Ermenistan, Azerbaycan, Rusya Federasyonu ve Ukrayna. Böylesi varyasyonlar global ekonomi ile entegrasyonu engellemektedir.

a) Bölge-içi ticaret

11. Geçiş sürecinin başlarında KEİ bölgesi içerisinde ortak bir gelişme, Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya ile birlikte Yeni Bağımsız Devletler'in ticaret hacminin azalması olmuştur. Bir diğer karakteristik ise bunların ticaretlerinin diğer Avrupa pazarlarına doğru coğrafik olarak yeniden-yönlendirilmesidir. O zamandan beri, bölgesel ticaret, hem değiş-tokuş hacmi hem de oluşturulan kurumsal, yasal ve politika çerçevesinde artmıştır. Bir çok durumda, IMF, Dünya Bankası, AB faal olarak bu politika tedbirlerini desteklemişlerdir. Ancak, KEİ bölgesi Avrupa'nın geri kalanı ile kıyaslandığında hâlâ her iki alanda da geri kalmıştır.

12. 1993-99 dönemi için, bölge-içi ticaret KEİ'nin yabancı ticaretinin %16'sını oluşturmaktaydı. Bölge-içi ticaretin, KEİ'nin toplam ticaretinin %28'ini oluşturduğu 1995'ten sonra, bu yüzde oranı azaldı ve 1999'a kadar %14'ü geçmedi. *1993'den itibaren tüm onbir ülkenin KEİ ortaklarıyla olan ticari alışverişi ortalama %23,4 oranında artmıştır* ve böylece 98 ve 99 arasındaki önemli düşüşün – ki bu düşüş özellikle Rusya ekonomik krizi ile bağlantılıydı - üstesinden gelinmiştir, fakat bu değişimin meydana geldiği hız, bir ülkeden diğerine önemli derecede farklılık göstermiştir (bk.tablo 1). 1999'u müteakiben büyüme hızı tekrar yaklaşık %24 arttı. Ancak bölge-içi ticaretin toplam hacmi, sadece 48 000 milyon USD ('000'de) olması sebebiyle yine de düşüktür.

**Tablo 1: KEİ-içi ticaret büyüme hızı (ihracat ve ithalat)
1993 – 2000 Yüzde (%)**

Ülke	1993-94	1994-95	1995-96	1996-97	1997-98	1998-99	1999-00	93-2000
Arnavutluk	95,8	31,1	-24,8	-24,2	39,7	12	13	20,4
Ermenistan	34,9	39,5	4,4	27,7	-13,2	-10,3	21,6	14,9
Azerbaycan	-25,9	-7,3	55,6	10,8	2,6	22,5	...	9,7
Bulgaristan	10,3	63,8	1	-21,5	-4,9	-8,7	52,9	13,3
Gürcistan	-0,9	73,3	50,8	13,8	20,5	-14,9	8,3	21,5
Yunanistan	39,5	20,6	8	3,5	-9,5	-3,3	30	12,7
Moldavya	13,9	21	9,1	7	-28,1	-14	8	2,4
Romanya	11,1	27,5	-4,1	6,8	-13,9	-10,6	28,1	6,4
Rusya	...	22,4	4,3	-8,4	-27,7	-27	37,8	0,2
Türkiye	6	68,8	1,5	26,2	-15,1	-8,9	21,9	14,3
Ukrayna	...	43,1	6,8	-15,8	-13,5	-17,9	9,7	2,1
Toplam	134,9	34,9	4,3	-4,9	-15,5	-14,3	24,4	23,4

Kaynak: *Ticaret İstatistiklerinin Yönü*, IMF, 1998 ve 2000 ile Ulusal Delegasyonların katkılarına dayalı veriler

13. Dahili akımlara, birlikte bölge-içi ticaretin yaklaşık %60'ını temsil eden Rusya ve Ukrayna'nın ticaret hacimleri hakimdir. Rusya'nın temel KEİ ticaret ortakları Ukrayna (KEİ ile

olan ticaretinin yaklaşık %70'ini oluşturmaktadır) ve Türkiye, daha sonra Bulgaristan ve Romanya'dır. Ukrayna için temel KEİ ticaret ortakları Türkiye ve Bulgaristan'dır. Ancak Ukrayna'nın bölgedeki ticaretinin dörtte üçü yine de Rusya ile irtibatlıdır, fakat son beş yıl içerisinde bunun payı istikrarlı bir şekilde azalmıştır (1996'da %88,7'den 2000'de %83,43'e). Türkiye bölge-içi ticarete üçüncü büyük paya sahiptir (%12), onu Bulgaristan (%8), Yunanistan (%6) ve Romanya (%5) takip etmektedir. KEİ ülkelerinin geri kalanı (Moldavya, Azerbaycan, Arnavutluk, Ermenistan ve Gürcistan) hep birlikte bölge-içi ticaretin %10'dan daha azını oluşturmaktadır (bk.grafik 1)

14. İhracat açısından, ekonomilerin ölçeği olmaması ve dünya pazarlarına yüksek ulaşım maliyeti sebebiyle fırsatlar sınırlandırılmıştır.. Coğrafik yakınlık, ticaret akışlarında olumlu ve önemli bir faktörü oluştururken, bölgedeki düşük talep de ticaretin yönünü değiştiren kısıtlayıcı bir faktördür. Giderek artan bir şekilde ticaret akışı Batı Avrupa'ya ve diğer uluslararası pazarlara yönelmiştir. Romanya ve Bulgaristan bölgeleri için en hızlı büyüyen ihracat pazarları batı Avrupa'dakiler olmuştur. Bu trend ayrıca, Ermenistan'ın Rusya'ya olan ihracatının 1994'de %73.3'den 1998'de %36.1'e düşmesi ile açıkça ortaya çıkmıştır. Ürünleri için en büyük ticaret pazarı Türkiye ve Rusya olan Gürcistan için, son yıllarda en hızlı büyüyen ihracat pazarları yine Batı Avrupa ve ABD olmuştur. Deniz yolları, Karadenizin öteki ucunda olan Bulgaristan ve Romanya ile ticaret bağlantılarını kolaylaştırmıştır fakat yine de ticaret hacmi çok düşük olmaya devam etmektedir (örn. 1998'de Bulgaristan ile toplam ticaret, Gürcistan'ın dış ticaretinin %4,7'siydi)²

15. İlginç bir konu ise bölgede gerçekleşen kayıt-dışı ekonomik faaliyetlerin yönü ve bağlantısıdır. Sınır-ötesi ekonomik işlemler, devlet yetkililerinin ve kayıtlı ekonominin kontrolü dışında olmaya meyillidir. Genelde, bazı durumlardaki gayri-resmi ekonomi, resmi GMH'nin %50 ila %60'ını temsil etmektedir. Ticaret, "bavul ticareti" kanalıyla bölgenin bir çok alanlarında, özellikle de Türkiye ile Rusya, Ukrayna ve Romanya başta olmak üzere BDT ülkeleri arasında, kayıt-dışı olarak gerçekleştirilmektedir. Sadece İstanbul şehri bu ticaretin %70'ini gerçekleştirmektedir. Genellikle kayıtsız ve vergisiz olan "Bavul ticareti"nin, kaynağına bağlı olarak³ 5 ila 20 milyar USD arasında olduğu tahmin edilmektedir.

16. Münferit ülkelerin KEİ ticaretine bağlılığını, bölge-içi ticaretin dünyanın geri kalanı ile olan ticarete oranı olarak incelerken, bölge-içi ticaret konusunda en hassas olan ülkelerin⁴ Moldavya (1998'de %70), Gürcistan, Azerbaycan ve Ukrayna olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bölge-içi ticarete daha az hassas olan ülkeler ise Romanya, Rusya, Türkiye ve Yunanistan'dır. Rusya ile ilgili olarak, aslında Rusya'nın ticaret akışlarına hassas olanın, tam tersi bir şekilde, KEİ gurubu olduğunu belirtmemiz gerekir. Arnavutluk, Ermenistan ve Bulgaristan ise bu değerlendirmede ortalarda yer almaktadır.

b) Avrupa ile Ticaret Entegrasyonu

17. Avrupa Birliği, KEİ gurubunun temel ticari ortağı haline gelmiştir. 1993 – 1999 dönemi için AB, KEİ gurubunun toplam ticari değişimin %39'dan fazlasını oluşturmuştur, bunun %38'i gurubun ihracatı %48'i ise ithalatı olarak gerçekleşmiştir. Rusya ve Azerbaycan'ın AB ile olan ticaret dengesinin, hidrokarbon ihracatları sebebiyle, bu konuda ticari dengeleri ekside olan diğer Karadeniz ülkelerine kıyasla fazlalığı vardır.

18. KEİ ülkeleri ile AB arasındaki ticaret hacminin büyüme hızı artmaktadır. 1992-95 dönemi için KEİ'nin AB'ne olan ihracatlarının ortalama büyüme hızı %8 ithalatlarının ise %11'dir. 1995-1997 arası AB ile olan ticaret ise daha hızlı artarak yaklaşık %14'e ulaşmıştır.

19. Münferit KEİ ülkelerinin toplam KEİ-AB ticaretindeki önemi değişiklik göstermektedir. 1995 itibarıyla, sadece beş ülke (Rusya, Romanya, Türkiye, Bulgaristan, Ukrayna) KEİ bölgesine olan toplam AB ihracatlarının %96.87'sini gerçekleştirmişlerdir ve bölgeden gerçekleştirilen toplam AB ithalatlarından da benzeri sonuçlar çıkarılabilir, şöyle ki, KEİ'den

² Bu rakamlar kayıtlı verilere dayanmaktadır.

³ Türk Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu 1995'de bavul ticaretini 10 milyar \$ olarak tahmin etmektedir.

⁴ KEİ ticaretinin, dış ticaretlerinin %50'sini oluşturduğu ülkeler

AB'ne gerçekleştirilen toplam ihracatın %99.27'si yine bu beş ülkeye gerçekleştirilmiştir. Rusya ise, AB ile olan ihracat ve ithalat ticaret düzeyleri ile ilgili olarak açık-ara en önemli ülkedir, çünkü AB-KEİ ticaretinin %35'ini gerçekleştirmektedir, onu yaklaşık %27 ile Türkiye ve %20 ile Yunanistan takip etmektedir.

20. Avrupa Komisyonu'nun yakın zamanda yaptığı bir araştırmaya göre, KEİ ülkeleri, ticaret-değişimleri ile ölçülen AB ile olan entegrasyonlarına göre üç guruba bölünebilir: *İlk gurup*, AB ile olan ticaretin toplam dış ticaretlerinin %50'sinden fazlasını oluşturduğu ülkeleri içermektedir: Amavutluk (%91), Yunanistan (63), Romanya ve Türkiye (%55). *İkinci gurup*, Bulgaristan (%45) ve Rusya (%38)'yi kapsamaktadır. *Üçüncü gurup* ise Ukrayna, Moldavya, Azerbaycan (%16), Gürcistan (%17) ve Ermenistan (%20)'i içermektedir.

21. KEİ gurubu 1993/99 dönemi için AB'nin önemli ticaret ortaklarından birisi olmamıştır, bu dönemde AB'nin toplam ticari değişimlerinin %3'ünü veya ihracatının %3,2'sini ve ithalatının ise %2,2'sini oluşturmuştur. 2000'de bu yüzde AB'nin toplam ihracatının %7,5'ine, toplam ithalatının ise %7,4'üne (Yunanistan hariç) ulaşmıştır. AB açısından, 1993-99 dönemi boyunca, AB ile KEİ gurubu arasındaki ticari değişimlerin %30'u Almanya tarafından gerçekleştirilmiştir, onu İtalya (%18,5) takip etmiştir. Eğer bu iki ülkeye Avusturya'yı eklersek (%3), kolaylıkla, üç Orta Avrupa ülkesinin AB'nin KEİ gurubu ile olan ticaretinin %50'sini gerçekleştirdiği sonucuna varabiliriz. Bulgaristan, Rusya ve Türkiye'ye ihracatının %14'ünü gerçekleştiren Yunanistan ise dördüncü AB ortağı haline gelmiştir.

22. Sonuç olarak, AB ile KEİ arasındaki ticaret entegrasyonu, henüz bölgesel entegrasyon olarak görülebilecek önemli bir düzeyde değildir. Her ne kadar akışlar artmakta ise de, mutlak ticaret düzeyi 1998'de 113 000 milyon USD, 1999'da 80 000 milyon USD ve 2000'de 144 237 milyon Euro (Yunanistan hariç) ile hâlâ çok düşük bir düzeydedir.

23. Avrupa Topluluğu'nun yakın bir zamanda yaptığı araştırmanın (DG REGIO, 2002) gösterdiğine göre, KEİ ülkelerinin ticaret rejimlerinin açıklığı⁵ önemli derecede farklılık göstermeye devam etmektedir. Bulgaristan (2000'deki GMH'nin %122.1'i), Ukrayna ve Moldavya gibi nispi olarak önemli açıklığı olan ülkeler vardır, fakat bunların açık ticaret rejimleri, yaygın ihracat kapasitelerinden ziyade zayıf ticaret yapıları sebebiyledir. Amavutluk (GMH'nin %59.3'ü) ve Ermenistan da Moldavya ile aynı kategoridedirler. Yunanistan ve Türkiye, daha etkili ve açık ticaret rejimleri ile bir başka kategori oluşturmaktadırlar, Romanya ise (GMH'nin %73.7'si) ve Rusya Federasyonu ise ortalarda yer almaktadırlar. Bazı AB çalışmalarına istinaden, en kapalı ticaret rejimine sahip ülkeler Azerbaycan ve Gürcistan'dır, ancak daha lehte olan eğilimler gözlemlenmektedir.

24. Pazar liberalizasyonu üç alanı kapsamaktadır: dahili işlemler (fiyat liberalizasyonu ve devlet ticaret tekellerinin kaldırılması), harici işlemler (ihracat kontrollerinin ve vergilerinin kaldırılması, yerine ithalat kotaları ve yüksek tarifeler için düşük ila orta ithalat rejimlerinin ikamesi, mevcut hesap konvertibilitesi) ve yeni firmaların girişi (özelleştirme). Bu açıdan, üç Balkan ülkesi (Amavutluk, Bulgaristan ve Romanya) ilk hız gurubuna girmektedir.

25. 1993-99 dönemi boyunca, KEİ ülkelerinin toplam dış ticareti, dünya ticaretinin %2.85'ini oluşturmaktaydı. 1993'den 1999'a kadar, KEİ devletlerinin dış ticareti, yıllık %5'ten daha fazla bir hızla artarak, %43'leri bulmuş ve 2000'de 309 942 milyon USD hacmine ulaşmıştır.

26. Sonuç olarak, yukarıda belirtilen trendlere göre, KEİ ile AB arasında gelecekteki ticaret entegrasyonu beklentileri, her iki tarafın da uygulayacağı ticaret politikalarına dayalı olacaktır. Özelleştirme politikaları devam ettiği, Avrupa ve KEİ'nin GMH'si arttığı ve nüfus ve alım gücü çoğaldığı sürece artacaktır. KEİ ülkelerinde, GMH'nin oluşumu için ticaret önemli bir faktördür ve bu KEİ ile AB arasındaki entegrasyonu geliştirmek için yeterli imkan olduğunu göstermektedir. AB ile KEİ arasındaki mesafeleri azaltan bir ulaşım altyapısının oluşturulması önemli olacaktır.

⁵ Ticaret açıklığı, GMH ile ölçeklenen ihracat artı ithalat (hizmetler de dahişl) ile ölçülmektedir

c) Yatırım Güdümlü Entegrasyon

27. KEİ ülkeleri tarafından FDI (Yabancı Direkt Yatırım) mevzuat ve liberalizasyon geliştirme konusunda kaydedilen önemli ilerlemelere rağmen, ne KEİ ülkelerinden ne de diğer ülkelerden yabancı sermayeyi çekmeyi başaramamışlardır. Son birkaç yıl boyunca, pazar liberalizasyonu, yabancı yatırımcıların KEİ teşebbüslerine olan girişimlerini geliştirmiştir. Ancak FDI (Yabancı Direkt Yatırım), ekonomik oynaklık ve politik belirsizliği yansıtarak, kendi potansiyeli altında kalmıştır. Düşük sermaye akışı, bölgenin sermaye stoğunun modernizasyonunda, modern know-how'ın KEİ ülkelerine kanalize edilmesinde ve ihracat pazarlarına girmeyi kolaylaştırmada kaçırılan fırsatları temsil etmektedir. Rekabetçilik açısından bu, önemli bir dezavantajı ortaya koymaktadır.

28. 1993/1996 döneminin verileri, yabancı sermayeli teşebbüslerin sayısı açısından FDI'nın hızla büyüdüğünü göstermektedir, değer açısından ise yabancı sermaye akışı daha yavaş bir hızda artmıştır ve düşük kalmıştır. 2000'de KEİ bölgesine toplam iç FDI (Yunanistan hariç) 7.7 milyar USD'dir. FDI'nın ana yönü, 2.7 milyar USD'yi çeken Rusya idi, onu Bulgaristan (1.1 milyar USD), Türkiye (1 milyar USD) ve Romanya (900 milyon USD) ile takip etmiştir.

	İçe-akış			Stok	
	1994	1995	2000	1995	2000
KEİ devletleri*	2.4	4.8	7.7	14.6	48.8
Dünya	1270.8	...	6314.3

* Yunanistan hariç
Kaynak: Dünya Yatırım Raporu, UNCTAD, 2001

29. Bölge-içi akışlarla ilgili olarak, bölge-içi yatırım sayısı, en azından bazı ülkelerde, önemli gibi gözükmemektedir fakat yatırımların hacmi yine de çok düşüktür. Türkiye'nin bölgedeki ana en büyük yatırımcı olduğu tahmin edilmektedir, onu Yunanistan ve Rusya takip etmektedir. Bu ülkelerdeki şirketler, Bulgaristan, Moldavya, Romanya, Rusya ve Ukrayna'daki KEİ yatırımcılarının ilk beşi arasında yer almaktadırlar. Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ın bölge-içi FDI akışındaki ağırlığı dikkate alınmayacak derecede azdır.. Türk şirketleri, Romanya'da (2000 rakamları) KEİ ülkeleri tarafından taahhüt edilen sermayenin %50.3'ünü temsil ederek en büyük yatırımcılar olmuşlardır, yine bu şirketler Rusya ve Ukrayna'daki KEİ yatırımcıları arasında ise üçüncü durumdadırlar (1999'da 21.715 milyon USD). Bulgaristan'da ise Türkiye 1998'e kadar yatırım sayısı açısından ilk sıradaydı (1651 yatırım) fakat 1992-2001 dönemi için yatırımların hacmi açısından 12. sıradadır. Bulgaristan'da yatırımların hacmi açısından Rusya 9. sıradadır (özellikle petro-kimya endüstrisinde). Yunanistan, Bulgaristan'daki yatırımların hacmi açısından 2000 yılına kadar 4. sıradaydı fakat 2001'de yabancı yatırımcılar arasında Almanya'nın arkasından ikinci sıraya yükselmiştir. KEİ ülkeleri arasında bölge-içi yatırımların ağırlığı dönem boyunca büyüme eğilimine girmiş fakat bu değişimin hızı bir ülkeden diğerine farklılık arz etmiştir. Moldavya'da KEİ ülkelerinden bölge-içi yabancı yatırım, iç FDI stoğunun %30'unu oluşturan Rusya'nın yatırımları sebebiyle önemli derecede artmıştır.

30. Bölgenin iki ülkesi için mevcut olan sınırlı ve heterojen FDI çıkış verileri, KEİ ülkeleri arasında bölge-içi yabancı yatırımın büyüyen ağırlığını teyit etmek yönündedir. Genelde hedef ülkeler olarak batılı ülkeler, geçiş ekonomileri ve KEİ ülkeleri, 1994 ve 1995'de Ukrayna ve Türkiye'den FDI'nın ana hedefleriydi. Sırasıyla %41, %48'ini ve 1996'nın başı itibarıyla Ukrayna'nın dış FDI stoğunun %37'sini oluşturdular. 1992'nin sonu ile kıyaslandığında, Türk dış FDI stoğunda KEİ ülkelerinin payı %3'den 1996 başında %5'e yükselmiştir.

31. Yatırımların sayısı açısından, KEİ ülkelerinin ağırlığı çok daha belirgindir. 1995'in başında, Ukrayna'nın dış yatırımlarının %94'ü KEİ bölgesi içindeydi, sadece %1.6'sı Batı Avrupa'daydı. Türkiye'de ise 1996'nın başında toplam yatırım sayısının %25'i KEİ bölgesi içerisindeydi. Rusya ve Romanya, her iki durumda da en büyük yabancı sermaye patını çekmiştir. Yunanistan'ın bugün KEİ bölgesinde 3009 yatırımı vardır, bunların çoğunluğu

Arnavutluk (200 milyon USD sermaye), Bulgaristan (750 milyon USD) ve Romanya'dadır (500 milyon USD).

32. AB ülkeleri, KEİ ülkelerindeki yabancı sermaye toplam değerinin büyük bir kısmına sahiptir. Özellikle, KEİ bölgesindeki toplam FDI stoğu üzerinde AB ülkelerinin payları yaklaşık %40 civarındadır. 2000 yılında Bulgaristan'da, 1999'daki yarıdan fazlaya karşın, FDI'nın sadece %22'si AB'nin dışından kaynaklanmıştır. 1999'da Romanya'da iç FDI stoklarının %56.8'i, Rusya'da %24.7'si ve Ukrayna'da %28.1'i AB'nden kaynaklanmıştır. Münferit ülkeler bazında ise Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya, AB'nin başlıca yatırımcıdır.

33. FDI iç akışı için veriler yukarıya doğru bir eğilim göstermektedir ve beklentiler de gelecekte, özelleştirmeden ve ortak girişimlerden gelecek yatırımların artacağı yönündedir. Yatırımların coğrafik dağılımı, başlıca ticaret ortaklarının aynı zamanda ana FDI ortağı olması sebebiyle yatırımlar ile ticaret arasında direkt bağlantı olduğunu açıkça göstermektedir.

III. EKONOMİK ENTEGRASYONUN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

34. KEİ konusunda ilginç olan, konvansiyonel ticaret teorisinin aksine, bölgede ticaretin önündeki temel engeller tarife veya tarife-dışı konular değildir, fakat uzun dönemler boyunca oluşan; ticaret kanallarının eksikliği veya yetersizliği, iş bağlantılarında ve iş tutumlarında farklılıklar, hükümet politikalarının tahmin edilemez ve etkisiz oluşu ve zayıf altyapılar gibi yapısal engellerdir. Aynı zamanda, entegrasyon, tercihli düzenlemelerin parçalanması sonucu oluşan politik bölünmelerle ve ticaretin kesintiye uğraması ile de kısıtlanmıştır. Ekonomik yaptırımlar ve ticaret blokajları, ekonomik ilişkilerin gelişmesi ile birlikte özellikle Kafkas bölgesinde ortak projelerin gerçekleştirilmesini de engellemiştir.

35. Kurumsal çerçeve henüz tüm KEİ ülkelerinde tamamlanmış değildir. Örneğin, pazar liberalizasyonu, ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Uluslararası yükümlülüklerdeki (özellikle AB ve WTO üyeliğinde) büyük farklılıklar, bölgesel ekonomik entegrasyonun çok daha etkin bir şekilde kurumsallaşmasını engellemektedir. Genel ekonomi ve iş çevreleri ekonomik entegrasyonun dinamizmini koşullandırmışlardır. KEİ ülkeleri *makroekonomik stabilizasyona* doğru ilerleme kaydetmişler, büyüme yeniden başlamış ve ihracatlar artmıştır. Son iki yılda bölgede GMH büyümesi kaydedilmiştir (En yüksek artış Moldavya'da %31,3 en düşük ise Gürcistan'da %2'dir). Hükümetler özellikle özelleştirme ve enerji alanlarında yapısal reformlar getirmişlerdir. Ancak yine de hassas olan makroekonomik ortam (hâlâ yüksek enflasyonlu ciddi ekonomik dengesizlikler ve sorunlu sosyal ortam vardır), belirsiz kanuni çerçeve ve zayıf idari kapasite, ekonomik entegrasyonun onsuz mümkün olmadığı özel sektörün gelişimini engellemektedir. Ulusal ekonomiler arasındaki yavaş yakınlaşma (mali rejimlerde, yatırım teşviklerinde, para rejimlerinde, kur oynaklığı ve enflasyon oranlarında) bölgesel ekonomik entegrasyonu barındırmaktadır.

36. Mülkiyet hakları, özelleştirme, iş mevzuatı, ruhsatlandırma ile ilgili yasal çerçevenin yetersizliği de olumsuz bir faktördür. Pazar ekonomisinin yasal çerçevesinin büyük bir kısmı zaten tipik olarak çoğu KEİ ülkesinde yerine oturmuştur; ancak, bunu uygulayacak ve yürütecek kurumlar ya zayıftır ya da daha henüz kurulmamıştır. Yasal çerçeve ile ilgili temel sorun, şeffaflıktan yoksun olması, sürekli değişmesi ve devlet yetkililerinin bunu etkili şekilde uygulayamamalarıdır. Düzenlemeler sürekli değişmekte ve kamu yetkilileri genellikle bunları kendi takdirlerine göre yorumlamaktadırlar. Bu, özellikle özel sektörün gelişimini engellemiş olan rüşvet için oldukça verimli bir zemin hazırlamaktadır. Gümrük düzenlemeleri ve gümrük idaresinin bölgesel perspektif açısından reforme edilmesi ve sınır altyapısını geliştirme ve gümrük işlemlerinin yürütülmesi ve kontrolü için ekipman satın alma hususunda önemli derecede yatırım yapılması gerekmektedir.

37. Gittikçe önem kazanacak olan bir boyut ise, bölgedeki finansman ve bankacılık sistemidir. Finansman sistemi çok az gelişmiştir ve yatırımcılara etkili hizmet

verememektedir. Bunun sonucu olarak, her ne kadar küresel ölçekte giderek büyümekte ise de, KEİ bölgesine sermaye akışı çok sınırlıdır.

38. KEİ bölgesinde yeterli maddi sermaye yoktur. Yetersiz iletişim imkanları, enerji sorunları, kötü ulaşım ağları ve yüksek nakliye tarifeleri, bölgedeki iş adamları tarafından belirtilen en önemli sorunlardan bir kaçıdır. Bölgesel bazda maddi altyapıya yatırımı koordine ederek (Altyapı Yatırım Koordinasyonu) KEİ ülkeleri, önemli maliyet tasarrufundan kazanacak, Avrupa ağlarına daha çabuk entegre olacak ve bölgesel projelerin uygulanması için uluslararası finansmanı daha başarılı bir şekilde çekebileceklerdir.

39. Tarife-dışı engeller. Sadece tarifelerin düşürülmekle kalmayıp aynı zamanda tarife-dışı engeller ortadan kaldırılmadıkça, ekonomik entegrasyon gerçekleşmeyecektir. Tarife-dışı engeller, üretimi, ticareti ve yatırımı etkilemektedir. Genellikle ilgili oldukları konular: ithalat ve ihracat yasaklamaları; ithalat ve ihracat kotaları; tarife oran kotaları; ruhsatlandırma gereksinimleri; iş tescil gereksinimleri; gümrük değerlendirme kural ve uygulamaları ve gümrükle ilgili diğer konular; standartlarla ilgili gereksinimler; teknik kurallar ve uygunluk değerlendirmeleri; bitki-sağlık ve veterinerlik kurallarıdır.

40. Para ve Ödeme Engelleri. Bunlar ticaretin önündeki iki önemli engeldirler. pazar birliğinin önündeki, tek karar-verici ve bağlayıcı engel muhtemelen döviz kontrolleridir, çünkü bu kontroller genellikle inconvertibilite ile sonuçlanır. dahili inconvertibilitenin bölge-içi ticareti sınırlandırmakta vardığı nokta kısmen, paralel pazarlarda gerçekleştirilen kayıtsız ticaretin miktarı ile ölçülebilir. Yabancı paraların değişiminde söz konusu olan yüksek işlem maliyetleri veya gelecekteki döviz hareketlerinin belirsizliği ise bir diğer engeldir.

41. Üretim Engelleri. Ulusal teknik standartlarda birlik eksikliği ve düzenlemeler üretimi etkilemekte ve bir pazara girişi sınırlamaktadır ya da rekabeti kısıtlamaktadır. Tarife-dışı engellerden üretimi etkileyenler, değişik ulusal ürünlerin maliyetleri veya hizmet kuralları ve ulaşımındaki, sağlık ve güvenlikteki standartlardır. Bunlar, üretim maliyetine ilave edilmekte, üretim yöntemlerini bozmakta ve ticaret işbirliğini engellemektedir. Bölgeselleşme yoluyla üretim etkinliğini gerçekleştirmedeki bir diğer engel ise, devlet-vâri kuruluşların: devletin sahibi olduğu teşebbüsler ve ticaret tekellerinin yanlıtlılığıdır. Kronik işsizlik ile savaşmak için yapılan baskılar sonucu ortaya çıkan iş pazarlarının korunması da rekabeti ve bölge-içi yatırım akışlarını etkilemesi nedeniyle bir başka sebeptir.

42. Sınır-ötesi Yatırımlara Engeller. Öncelikle, döviz ve ruhsatlandırma kontrolleridir. İkinci olarak, iç sermayenin az olması ve sermaye piyasalarının tam gelişmiş olmamasıdır. Üçüncü olarak, vergi rejimlerinin genellikle lüzumsuz şekilde karmaşık olması ve iş vergilendirmesinin kurala-dayalı olmaktansa genellikle (uygulamada) anlaşmalı olmasının getirdiği yük altında kötü idaresidir.

IV. KEİ ÇERÇEVESİ İÇERİSİNDEKİ ÖNLEMLER VE GİRİŞİMLER

43. KEİ kurumları kaynaklarının çoğunu, entegrasyon sürecinin sağlamaştırılması için gerekli ekonomik koşulları gerçekleştirmeye tahsis etmişlerdir. Ticaret ve yatırım yoluyla ekonomik entegrasyon, sadece kesin-tanımlı ticaret politikaları içerisinde değil, makroekonomik stabilite, altyapı, finans sistemi, eğitim, pazarlama ve iş tavırları alanında da önlemlerin alınmasını gerektiren bir süreçtir. Genel politik iklim, muhtemelen, ekonomik entegrasyonun dayalı olduğu en güçlü temeldir. Bu da, *KEİ Gelecek İçin Ekonomi Gündemi*'nin ana noktası olup KEİ'nin uzun-vadedeki stratejisini belirlemektedir.

44. **Bir Strateji geliyiyor**. 2001 yılında uyarlanan *KEİ Gelecek İçin Ekonomi Gündemi* bölgenin ekonomik entegrasyonu için yeni öncelikleri ve uygulama mekanizmalarını tanımlayan en yeni ve en kapsamlı dökümandır. Genel ekonomik faaliyetin temel belirleyicisi olarak ticaretin, bölgesel ekonomik Organizasyon olarak KEİ'nin geleceğini etkileyeceğini belirtmektedir. *Gündem*, KEİ çerçevesi içerisinde iki-katlı bir stratejiyi öngörmektedir: öncelikle, geçmiş ticaret ilişkilerinin tamamen yeniden incelenmeli ve etkili oldukları ölçüde teşvik edilmeli ve desteklenmeli, ve ikinci olarak da, mevcut ve gelecekteki kıyasi avantajlara dayalı yeni ticaret ilişkileri tesis edilmesi için ciddi çabalar gösterilmelidir. Öte yandan,

1999'da KEİ tarafından, AB ile ilişkileri ile ilgili olarak uyarlanan temel politik doküman, *KEİ ve AB arasında İşbirliği için Platform*, bütün olarak ortak bir ekonomik mekan tesisine yönelmiştir.

45. Altyapı Ağları. Bu çerçevede, KEİ devletlerinin Avrupa altyapı ağlarına entegrasyonu, ortak Hareket Planları uyarlanması ve belirli projelerin gerçekleştirilmesi yoluyla kolaylaştırılmıştır. Özellikle *Ulaşım Hareket Planı*'na, KEİ'nin Karadeniz Ring Koridoru kavramını geliştirmesine ve birkaç KEİ ülkesinin PETRA ve TRACECA'ya dahil edilmesine değinilmelidir. Bölgenin iletişim ihtiyaçları ile ilgili olarak yapılanlara göz atılırsa, üç proje tamamlanmıştır: ITUR (İtalya-Türkiye-Ukrayna-Rusya), KAFOS (Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Moldavya), TBL Trans Balkan Hattı (İtalya-Makedonya'nın FYR'si, Arnavutluk-Bulgaristan-Türkiye). *Bütün Üye Devletleri Kuşatan Elektrik Güç Sistemlerinin Birbirine Bağlanması* ise, amacı bölgeye elektrik gücünün daha rasyonel ve daha etkin bir üretimini ve kullanımını getirmek olan Üye Devletlerin Enerji Bakanlarının kılavuzluğu altında yürütülmekte olan bir başka projedir.

46. Ticaret Liberalizasyonu. Ekonomik entegrasyon sürecinin kilometre taşı, 7 Şubat 1997'de İstanbul'da Ekonomik İşlerden sorumlu Bakanların katılımı ile KEİ Dış İşleri Bakanları tarafından uyarlanan "*KEİ Serbest Ticaret Bölgelerinin Kurulması için Niyet Deklarasyonu*"dur. Doküman, Avrupa mimarisinin bir parçası olarak, KEİ üyeleri arasında serbest ticaret düzenlemeleri yoluyla, KEİ STB (Serbest Ticaret Bölgesi) tesis etmek için yolları araştırmayı başlatmanın zamanı olduğunu beyan etmektedir. KEİ ülkeleri tarafından tedrici bir süreç olarak algılanan KEİ Serbest Ticaret Bölgesi'nin yaratılması oldukça iddialı bir hedeftir. KEİ STB projesi, sadece üye ülkelere sağlaması beklenen direkt ekonomik faydalar (artan bölge-içi ticaret, yabancı yatırım ve KEİ'nin verimli sektörleri arasında etkinlik) açısından değil aynı zamanda KEİ'yi daha büyük bir Avrupa ekonomik alanının bir parçası olmaya hazırlayacak bir basamak olması açısından da önemlidir. Ancak, KEİ STB kurulmasının zamanlaması, yöntemi ve sebebi ile ilgili değişik yaklaşımlar ilerlemeyi geciktirmiştir. KEİ devletlerinin yabancı ticaret taahhütleri ile ilgili önemli farklılıklar (Yunanistan için AB üyeliğinden, Bulgaristan ve Romanya için giriş görüşmelerinden ve Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'nden kaynaklanan), kısa-vadede KEİ Serbest Ticaret Bölgesi'ni pratikte imkansız bir çaba haline getirmiştir. Sonuç olarak, geçmişte KEİ içerisinde tartışılmış olan KEİ STB için Hareket Planı henüz sonuçlandırılmamıştır.

47. Bu çerçevede, KEİ Ticari ve Ekonomik Gelişim Çalışma Gurubu, gelecekteki çalışması ile ilgili olarak aşağıdaki öncelikleri belirlemiştir:

- bir Hareket Planı oluşturmak
- özellikle, mevcut tarife-dışı engeller ve sınır-geçiş prosedürlerine dikkat ederek, bölge-içi ticaretin liberalizasyonu ile ilgili problemler üzerine odaklanmak
- henüz katılmamış KEİ devletleri için WTO'ya giriş sürecinin tamamlanmasında üyelere yardım etmek, çünkü bu, KEİ bölgesinde ticaret liberalizasyonunun sürecine yardımcı olacaktır.
- KEİ devletleri arasında, dış ticaret rejimleri ile birlikte, ulusal standartlarının ve prosedürlerinin uyumu konusunda ortak bir yaklaşım geliştirmek.

Entegrasyonun ilerletilmesinde başlıca engelleri etkili bir şekilde ortadan kaldırmak amacıyla, Ticari ve Ekonomik Gelişim Çalışma Gurubu, "*Ticaret Üzerinde eşit etkili kantitatif kısıtlamalar ve önlemler model listesi*" hazırlamaktadır, burada diğer KEİ ülkelerine uygulanan tarife-dışı önlemler ele alınacaktır.

48. Yatırımları Çekmek. KEİ'nin kuruluşu ve onu takip eden bölgesel işlerin kurumsallaşması, bölgede büyük-ölçekli yatırımları yasaklayan politik risklerin azaltılmasında önemli bir katkıdır. Yabancı sermayeyi çekmek için KEİ 25 Ekim 1996'da "*KEİ Bölgesinde Yatırım İşbirliğinin Temel Prensipleri*"ni uyarlamıştır. İş topluluğunun rolü önemli olmuştur ve KEİ İş Konseyi bölgedeki iş havasını gerçekten geliştirmek için pratik aşamalar geliştirmiştir. KEİ İK, OECD ile ortaklaşa, özellikle SMEs söz konusu olduğunda, bölgedeki iş olumsuzluklarını gidermek için politika reformlarının çerçevesini oluşturan *Karadeniz Yatırım*

Girişimi (KYG)'ni başlatmıştır. KYG, Güney Doğu Avrupa için Yatırım Anlaşması çalışmasını tamamlamaktadır ve temel özellikleri, özel sektörün faal katılımı, bölge-çapında yaklaşım, ilgili teşebbüslerle uyum ve ortaklık ve reformların uygulanması için yapılacak hareketleri kapsamaktadır. Teşebbüsler sekiz temel politika alanlarında yoğunlaşmaktadır.

- Yabancı Direkt Yatırım (FDI) Politikaları ve Promosyon Stratejileri
 - Küçük ve Orta-ölçekli Teşebbüsler Destek Yapıları
 - Mali Reform ve Vergiler, Kurum Hakimiyeti, Rekabet Yasası ve Politikası
 - Finans Sektörü Gelişimi, Kurumlarda Rüşvet-Karşıtlığı ve kamu hakimiyeti
- KEİ'nin son teşebbüsü, KEİ Blgesi'nde yüksek bölgesel gelişme ve koordinasyon ile projelerin oluşturulması ve geliştirilmesinin kolaylaştırılmasını sağlayacak **Proje Geliştirme Fonu**'nun kurulmasıdır.

49. **İş Ortamı.** Vizelerin verilmiş şekli de dahil olmak üzere sınırlardaki oldukça kısıtlayıcı kurallar ve ağır bürokratik formaliteler, ekonomik ilişkilerin gelişimi önündeki başlıca engellerdir. İş ortamını düzeltmek açısından, KEİ, *KEİ Üye Devletler Uyraklı İşadamları için Vize Prosedürlerinin Basitleştirilmesi* ile ilgili bir taslak Anlaşmayı ele almıştır. 2001 yılında uyarlanan *SMEs Promosyonu hakkında Deklarasyon*, sınır-ötesi ekonomik işbirliğini gerçekleştirmek için SMEs'i temel motor olarak ön görmektedir. Sınır geçişin geliştirilmesi, malların, insanların ve hizmetlerin serbest hareketini kolaylaştırıcaktır ve böylece, entegrasyonu destekleyecektir. Böylece, Karadenize kıyısı olan altı devletin Karadeniz Liman Yetkilileri Başkanları, faaliyetlerini KEİ'nin nezaretinde gerçekleştiren Kara ve Azak Denizi Limanlar Birliği (1999)'ni kurdular. KEİ de, 1998'de imzalanan *Suç, Özellikle Organize Formdaki Suç ile Savaşmak Konusunda Anlaşma* kanalıyla, ekonomik suç ve rüşvet konusunu ele almıştır.

50. **Ticaret ve Yatırımı Gelişimi için Bölgesel Banka.** *Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası*'nın kurulması, KEİ tarafından tasarlanan ve uygulanan tek önemli proje olmuştur. KTKB'nın faaliyetlerinin ayırdedici yönlerinden birisi, bölge-içi ticaret promosyonunu ve finansmanını vurgulamasıdır. Banka'nın Ticaret Finans Programı, ihracat-öncesi finansmanı, tek/çoğul alıcı kredileri ve tek/çoğul yeniden-finansman programlarını kapsamaktadır. 2000'de, Banka tarafından 12 operasyon onaylanmış olup portföy 105 milyon USD'ye ulaşmıştır. Bu projelerden altısı 23.3 milyon USD değerindeki ticaret finansman operasyonudur. Onaylanan ticaret finansman imkanlarının dağılımı ülkeler göre şu şekildedir: Türkiye için %33, Rusya için %20, Yunanistan için %17, Bulgaristan için %10, Romanya için %8 Ukrayna için %5, Moldavya için %4 ve Gürcistan için %3'tür.

V. GENEL DEĞERLENDİRME VE GELECEK BEKLENTİLER

51. KEİ ülkeleri, ekonomik entegrasyonu güçlendirmek konusunda cesaret verici bir gelişme kaydetmişlerdir. ticaret ve yatırım alanında akışları gerçekleştirilen hakiki bir ilerleme vardır ve hem entegrasyon hedefi hem de bunu gerçekleştirecek politika araçları ile ilgili daha derin ve daha geniş bir konsensus işaretleri bulunmaktadır.

52. Önemli engeller devam etmektedir. Rapor, birkaç ortak sorunu tanımlamıştır: sağlam makroekonomik politikalar tasarlamak, rekabetçi ortam yaratmak, maddi sermayeye yatırım yapmak, özel sektörün rolünü teşvik etmek, dünya standartlarındaki rüşvet-karşıtı kanunları, mevzuat ve kuralları uyarlamak ve yürütmek. Bütün bu alanlarda özel çalışmalar başlatılmıştır. Elde edilen başarıların bir çoğu, çoğunlukla yasama açısından gerçekleştirilmiştir, fakat uygulama yönü hâlâ zayıftır. Bir çok ülke ticaret rejimlerini (AB veya WTO görüşme süreçleri ve üyelikleri kanalıyla) liberalize etmişlerdir.

53. Hâlâ KEİ'nin ekonomilerini ve bunların politik akışlarını karakterize eden makroekonomik sapmalarla, pazar entegrasyonu gündemine geçişin çok daha temkinli ve tedbirli olması gerekmektedir. Sürekli gelişim için ülkelerin yetkililerin üzerindeki en önemli sorumluluk, tasarlanacak ve uygulanacak doğru politikalara dayanmaktadır. Hükümet kapasitesi yine de karar-vericidir. Buna ilaveten, KEİ'deki bölgesel entegrasyonun hızlandırılması için, değişik bölgesel kurumların (KEİPA, KEİ İş Konseyi, KTKB, ICBSS) rolleri ve fonksiyonlarının

yeniden ele alınması ve koordine edilmesi gerekmektedir. KEİ'nin entegrasyonunun gelişmesine katkıda bulunan, Global fonksiyonlu birkaç çok-terafı kurumların olması (Dünya Bankası, çeşitli uzmanlaşmış BM temsilcilikleri ve diğer İFİ'ler) cesaret vericidir.

54. Ancak yine de sürekli başarı, özel sektörün (iç ve yabancı) bölgeye yatırım kabiliyetine dayalı olacaktır. Özellikle yabancı yatırım, makroekonomik ve yapısal politikaların itibarının bir ölçüsüdür. Yabancı yatırımcılar, artan GMH (1999'daki %1 ile kıyaslandığında 2000'de ortalama %5 büyüme) ve artan nüfus söz konusu olduğunda özellikle büyük iç pazarları çekici bulurlar. Bölgedeki enerji potansiyeli ve enerji nakliye altyapısı ile ilgili yatırım potansiyelinin, daha fazla uluslararası sermayeyi çekmesi beklenmektedir.

55. Bölgede pazar ekonomilerine tedricen geçiş ve politik havanın gelişimi ile, bölgesel ekonomik entegrasyona doğru ilk adımlar atılmıştır. Ticaret ve yatırım fırsatları, bölgedeki ekonomik ve politik ortam geliştikçe genişlemektedir. Bunun yakın zamandaki bir örneği, Balkanlardaki durumun genel gelişimin, müteakiben son yıl boyunca KEİ komşuları ile ticareti (%52), AB ile olan ticaretinden (%38) daha hızlı artan Bulgaristan'dır.

56. Bölgesel ekonomik entegrasyon alanındaki önemli bir gelişme ise KEİ'nin özellikle, hâkim ekonomik ortağı olan AB ile işbirliğini geliştirme kapasitesine önemli derecede dayalı olacaktır. AB ile ilişkileri geliştirmek, bölgesel ekonomik entegrasyondan gelecek kazançları artıracaktır. ticaret, yatırım, döviz ve ödemeler desteği, işbirliği için KEİ ile AB arasında yeni düzenlemelerin araştırılabileceği alanlardır. AB-KEİ işbirliğinin getireceği itibar, FDI'nın akışını KEİ üye devletlere çekmek açısından önemli olabilir.

57. Ekonomik entegrasyonun geliştirilmesi, sadece refah beklentilerini değil fakat aynı zamanda kalıcı barış, güvenlik ve istikrarı da getirecektir. Daha yakın entegrasyon süreci devletlerin dahili ekonomik, politik ve sosyal problemlerini ele almalarına, aksi takdirde yapacaklarından çok daha iyi bir şekilde yardım edecektir. Ancak, en önemlisi, bölgesel entegrasyonu sürdürmek konusunda politik kararlılıktır. KEİ'den elde edilecek kazançlar için ekonomik potansiyel ne olursa olsun, sonuçta KEİ'nin başarısına karar verecek olan bunları yakalama konusundaki politik kararlılıktır.